

ԱՐԱ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. դոկտոր

ԼԵԻՈՆ ՀԱՆԹԻ ԹԱՏԵՐԳՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՈՐ ՄԵԿՆՈՒԹՅԱՄԲ

Երկրորդ՝ բարեփոխված հրատարակությամբ լույս է տեսել բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վաչագան Գրիգորյանի «Լեւոն Շանթի գրամատուրգիան» մենագրությունը¹, ինչը ողջունելի իրողություն է եւ գնահատանքի արժանի մի շարք առումներով: Մենագրությունը, անկասկած, Վ. Գրիգորյանի բավական հարուստ վաստակի նշանակալից հատվածն է եւ հաստատում է գրականագետի բնավորության որոշ կարեւոր կողմեր: Այսպես՝ Վ. Գրիգորյանը նախընտրում է զբաղվել մեկնությամբ գրական այն մեծությունների ստեղծագործությունների, որոնք աչքի ընկնելով ինքնօրինակ բարդությամբ ու խորությամբ՝ հնարավորություն են ընձեռում հայ գրական-գեղագիտական իրողությունները դիտարկել եւրոպական եւ ռուսական գրականագիտական մտքի տեսանկյունից: Բացի այդ՝ գրականագետի նախասիրությունն է նաեւ գրողի ստեղծագործության կամ գրական այս կամ այն խնդրի վրա կենտրոնանալը, ինչի արդյունքում նրան հաջողվում է մենագրության սահմաններում տալ տվյալ հեղինակի գրական դիմանկարի կամ գրական խնդրի սպառիչ պատկերը: Մուշեղ Գալշոյանի, Հրանտ Մաթեոսյանի, Լեւոն Խեչոյանի ստեղծագործությունների քննությանը նվիրված նրա մենագրություններն ասվածի վկայությունն են:

Այս առումով գրականագետի անդրադարձը Լեւոն Շանթի թատերգությանը միանգամայն տրամաբանական է: Խոսել Լեւոն Շանթի ստեղծագործության մասին, նշանակում է առնչվել ոչ միայն ժԹ. դարավերջի

¹ Տե՛ս Վ. Գրիգորյան, Լեւոն Շանթի գրամատուրգիան, Արտագերս, Երեւան, 2020, 432 էջ (սույն հրատարակությունից մեջբերումների էջերը կտրվեն շարադրանքում՝ փակագծի մեջ):

եւ Ի. դարասկզբի հայ, այլ նաեւ եւրոպական ու ռուսական հասարակական-քաղաքական եւ գրական-փիլիսոփայական կարեւորագույն միտումներին: Սրանով է առհասարակ պայմանավորված նաեւ մեծ գրողի գրական ժառանգության հանդեպ հայ գրականագիտական մտքի կայուն ուշադրությունը: Արսեն Տերտերյանը, Նիկոլ Աղբալյանը, Խորեն Սարգսյանը, Լեւոն Հախվերդյանը, Սերգեյ Սարինյանը, Սարգիս Փանոսյանը եւ այլք տասնամյակների ընթացքում ստեղծում են շանթագիտության լուրջ ավանդույթներ: Այսինքն՝ մենագրությունն ստեղծվել է Լեւոն Շանթի գրական ժառանգությանը վերաբերող տասնյակ ուսումնասիրությունների եւ հետազոտությունների առկայության պայմաններում: Այս իրողությունն ընդգծում է գրականագետի նպատակները. Ի մի բերելով Լեւոն Շանթի վաստակի մասին մեկնությունները՝ միաժամանակ որոշակիորեն ընդլայնել գրողի գրական ժառանգության, մասնավորապես՝ թատերգության շուրջ ստեղծված պատկերացումները եւ փորձել գիտական նոր հայացք ձեւավորել գրողի բարդ ժառանգության վերաբերյալ:

Վաչագան Գրիգորյանին, իհարկե, հաջողվում է ոչ միայն լուծել առաջադրված խնդիրները, այլ նաեւ ստեղծել ժամանակակից գրականագիտական մեթոդներին, մասնավորապես՝ համեմատական գրականագիտության պահանջներին հարիր ամբողջական եւ, ըստ էության, նոր գաղափարներով ու մոտեցումներով հագեցած աշխատանք:

Մենագրության կառուցվածքը միտված է ժամանակի մեջ տեսնելու հասարակական մտքի եւ գրական իրողությունների ընթացքը: Այս առումով կարեւոր է գրքի առաջին գլուխը, որը հանգամանորեն ներկայացնում է Լեւոն Շանթի մուտքը գրական աշխարհ, նրա ուսումնառության տարիները (Ս. էջմիածին, Գերմանիա), գրական քայլերը, որոնք հաստատուն տեղ են ապահովում Լեւոն Շանթի՝ «պատրանքը սիրող» բանաստեղծի եւ բարդ հոգեբանական արձակի վարպետի համար: Սակայն թատերգությունն էր այն ժանրը, որտեղ Լեւոն Շանթի տաղանդն առավել համակողմանի պետք է երեւար:

Գրականագետը հանգամանորեն ներկայացնում է հայ թատերգության համապատկերը ԺԹ. դարավերջին եւ Ի. դարասկզբին, ընդգծում այն հանգամանքը, որ եւրոպական «Նոր դրամայի» (Իբսեն, Հաուպտման, Ստրինդբերգ) ու հատկապես խորհրդապաշտության (սիմվոլիզմ) ազդեցությամբ աստիճանաբար փոփոխությունների եւ նորացման փուլ է մտնում նաեւ հայ թատերգությունը: Հայկական նոր թատերական

ստեղծագործության (դրամա) առավել հայտնի ներկայացուցիչը դառնում է հենց Լեւոն Շանթը: Բացառիկ տաղանդը, ազգային հստակ ինքնագիտակցությունն ու եւրոպական արդի փիլիսոփայական-գեղագիտական մտքի իմացությունը լայն հնարավորություններ են բացում փորձելու որոշակիորեն լուծել հայկական թատերգության առջեւ ծառացած, մասնավորապես՝ նոր մարդու եւ նոր իրականության գեղարվեստական յուրացման խնդիրները: Գրականագետը հստակ ընդգծում է գաղափարական-գեղագիտական այն հասկացությունները, որոնք գրողի համար դառնում են հենակետային եւ դրսևորվելով թատերական երկերում (պիես)՝ հնարավորություն են ընձեռում ներկայացնելու հայ մարդուն եւ հանրությանը: Այդ հասկացություններն են անհատի ազատությունը եւ ազգային ինքնագիտակցությունը: Հետագա շարադրանքում գրականագետը դիտարկում է Լեւոն Շանթի թատերական երկերի կառուցվածքային եւ իմաստաբանական առանձնահատկությունները՝ եւրոպական եւ հայ փիլիսոփայական-գեղագիտական մտքի ներգրավմամբ:

Մենագրության մեծ մասը, բնականաբար, զբաղեցնում են այն էջերը, որոնք նվիրված են Լեւոն Շանթի լավագույն ստեղծագործությանը՝ հայ թատերգության բոլոր ժամանակների անկրկնելի հրաշալիք «Հին աստվածներ»-ի մեկնությանը: Այստեղ է, որ գրողը երեւում է մտածողի եւ գեղագետի իր իսկական դեմքով, անցյալին ու ապագային միտված իր հետաքրքիր երկակիությունը: Վ. Գրիգորյանը գրում է. «Դրաման ցնցում է հասարակական միտքն ու հոգեբանությունը, այն ինքնատիպ էր եւ բովանդակության, եւ ձևի առումով...» (էջ 76): Վեց առանձին ենթազույգված գրականագետը հանգամանորեն քննում է թատերական ստեղծագործության խնդիրները, անդրադառնում հայ գրականագիտության մեջ դրա մեկնության պատմությանը, կերպարների բնույթին, ժանրային առանձնահատկություններին եւ հարակից մյուս հարցերին: Հենց միայն ժանրի առումով վկայակոչվում են բազմաթիվ կարծիքներ: Ընդգծվում է թատերական ստեղծագործության խորհրդապաշտական բնույթը, այդ առնչությամբ զուգահեռներ են անցկացվում Գ. Հաուպտմանի «Ջրասույզ զանգը» երկի հետ: Գրականագետն իրավացիորեն այն կարծիքն է հայտնում, որ Լեւոն Շանթի ստեղծագործությունն ունի նաեւ փիլիսոփայական բնույթ, քանի որ ներկայացնում է մարդու եւ աստվածների կապի հնագույն նյութը: Գրականագետը ճշտում է թատերական ստեղծագործության ժանրային ենթատեսակը՝ քնարափիլիսոփայական,

եւ այդ առնչությամբ կարեւորվում է երկու տարբեր հարթութիւններով զարգացող կառույցը, որը, փիլիսոփայական-խորհրդապաշտական գործի կարեւոր առանձնահատկութիւն լինելով, միաժամանակ նորույթ էր հայ թատերգութեան մեջ: Ինչպես նկատում է հեղինակը, գործող անձանց եւս բնորոշ է երկվութիւնը: Թատերական ստեղծագործութեան թեման համարելով հին ու նոր աշխարհների, կրոնական հին եւ նոր պատկերացումների, աշխարհիկ ու հոգեւոր սկզբունքների բախումը՝ Վ. Գրիգորյանը զուգահեռներ է տանում՝ միաժամանակ ընդգծելով նաեւ առկա տարբերութիւնները «Հին աստվածներ»-ի եւ Հովհ. Թումանյանի «Մերժած օրենք», Տ. Զյուկուրյանի «Վանքը», Հ. Իբսենի «Բրանդ», Բ. Բյորնսոնի «Մեր ուժերից վեր», Գ. Հաուպտմանի «Մենակյացները», է. Վերհարնի «Մենաստան» եւ մի շարք այլ երկերի միջեւ, որոնք արծարծում են նման խնդիրներ: Գրականագետը կրոնական պատկերացումների շրջանակում հանգամանորեն ներկայացնում է Լեւոն Շանթի ընդհանրութիւնները Ֆոյերբախի եւ տարբերութիւնները Հեգելի հետ. խորացնելով գրողի կրոնական պատկերացումների վերաբերյալ դատողութիւնները՝ հեղինակն ընդհանրութիւններ է տեսնում հատկապես դանիացի փիլիսոփա Սյորեն Կյերկեգորի՝ մարդկային երեք՝ գեղագիտական, բարոյական ու հոգեւոր տեսակների մասին ուսմունքի եւ Լեւոն Շանթի պատկերացումների միջեւ:

Ի վերջո, Վ. Գրիգորյանը եզրահանգում է, որ գրողի՝ երեւութների գեղարվեստափիլիսոփայական դիտարկումները հիմքում վերածվում են համաշխարհային քաղաքակրթութեան զարգացման ընթացքի իմաստավորման: Մարդը երկար ճանապարհ է անցել եւ առաջընթացի վերջնական արդյունքը չէ: Ապագայում ամեն կարգի արատներից ձերբազատված՝ իբրեւ աստվածամարդ վերածնված արարածը կշարունակի ճանապարհը:

Անտիկ աշխարհը լավագոյնս արտացոլված է հունական եւ հռոմեական արվեստի, պատմութեան, գրականութեան, ճարտարապետութեան, բանահյուսութեան մեջ: Հույները փառաբանում էին մարդկային մարմնի գեղեցկութիւնն ու զգայական սերը: Անցավ որոշ ժամանակ, եւ մարդկութիւնը հասկացավ, որ գեղեցկութեան կատարելատիպը ելք չի առաջագրում, ուստի փնտրեց ու գտավ նոր կատարելատիպ, այն է՝ ուժը: Հռոմեացու համար նախընտրելին ուժն էր, որն ի գործ էր դրվում սեփական երկրի հզորացման համար: Բայց ինչպես բնութեան, այնպես

եւ մարդկային հոգու անընդգրկելի «տարածություն» մեջ ամեն ինչ վերափոխվում է. անցյալ դարձան մարդկային մարմինը եւ ուժը փառաբանող աստվածները («Հին աստվածներ», «Կայսր»), հին կատարելատիպերն իրենց տեղը զիջեցին նորերին: Մարդն սկսեց որոնել արժեքներ, որոնք նրան հասանելի էին միայն երկար ճանապարհ անցնելուց հետո. նա փնտրեց ոգու գեղեցկություն եւ կատարելություն (Վանահայր՝ «Հին աստվածներ», Գուրգեն՝ «Կայսր», Նաղաշ՝ «Շղթայվածը», Օշին՝ «Օշին պալլ»): Եթե հեթանոսական բազմակերպ աստվածությունը մարդուն հաղորդակցում էր բնությանը եւ փառաբանում էր մարմինն ու սերը, ապա միջնադարում մարդը ենթակա էր աստվածային աշխարհի ստորակարգվող (հիերարխիկ) ներդաշնակությանը: Մարդկային բանականության ծնունդը, նոր որակների ձեռքբերումն անհատին դուրս բերեցին նաեւ նոր Աստծու ենթակայությունից («Ձեր աստվածը ձեզի», — ասում է Վանահայրը «Հին աստվածներ»-ում):

Դրականագետը նույնքան խորն ու ամբողջական է ներկայացնում մյուս գործերի վերլուծությունը: «Կայսր» ստեղծագործությունը եւս մարդու կատարելագործման խնդրին է վերաբերում: Օհան Գուրգենը հաղթահարում է ինչպես բնության ուժի տրամաբանությունը, այնպես եւ ավանդույթի, պատմության ուժի պարտադրանքը, ինչը դրսևորվում է հանրային ստորակարգության (հիերարխիայի) պայմանականությունն արհամարհելով եւ, ի վերջո, գահից հրաժարվելով: Միայն այս պարագայում մարդը կկարողանա ձեռք բերել ազատություն՝ լեռը հաղթահարելու համար: «Շղթայվածը» եւս, ազդակ ստանալով դարասկզբի իրադարձություններից, ներկայացնում է մարդկության զարգացման պատմությունը: Ինչպես մարդկային, այնպես եւ հասարակական կյանքը մշտապես մնում են ոչ կատարյալ: Ամեն ինչ շարունակ փոփոխվում է, առաջադիմությունը, ի վերջո, դառնում է ընտրության անխուսափելի հետեւանք:

«Շղթայվածը» ստեղծագործությունը մասնակիորեն է պատմական. իրադարձությունները տեղի են ունենում ԺԲ. դարում Անիում, սակայն կարելի է նաեւ Արտավազդի մասին դիցաբանական հենքը: Երկում ներկայացվող բուռն իրադարձությունները վկայում են այն մասին, որ գրողի վրա ազդեցություն է թողել դարասկզբի ռուսական հեղափոխությունը: Թատերգուի ուշադրությունը վերստին սեւեռված է անհատ եւ հանրություն բարդ հանգույցի խնդիրներին: Ընդարձակելով դիտարկման սահմանները՝ գրականագետը դրանց մեջ տեսնում է հասարակական

տեղաշարժերի որոշակի տրամաբանություն, երբ անհատի եւ հանրության ձգտումները հակադրվում կամ նույնանում են: Այդ խնդիրների մեկնաբանման նպատակով՝ Վ. Գրիգորյանը դիմում է եւրոպացի հասարակագետների ու փիլիսոփաների՝ էմանուել Կանտի, Օգյուստ Կոնտի, Հերբերտ Սպենսերի եւ Ֆրիդրիխ Նիցշեի գաղափարների վերլուծությանը: Մարդու եւ հանրության կյանքի ներքին բարդությունը (անհատի եւ հանրության, բարու եւ չարի անվերջանալի պայքար) Լեոն Շանթի արձարծում է Արտավազդի կերպարով, որը նախակերպարային բնույթ ունի եւ հանդիպում է բազմաթիվ ժողովուրդների դիցաբանության մեջ: Ստեղծագործության մեջ Արտավազդն ստացել է հետաքրքիր կերպավորում. նա միավորում է չարն ու բարին: Վ. Գրիգորյանի կարծիքով՝ սա գաղափարների թատերական երկ է, որ ժամանակային առումով ընդգրկում է ինչպես անցյալը, այնպես եւ ներկան ու ապագան: Մարդը հայտնվում է հավերժորեն անելանելի մի իրավիճակում, երբ շրջափակվում է իր իսկ ստեղծած հարաբերությունների ցանցում եւ չի կարող դուրս գալ դրանից:

Ամփոփելով խորհրդապաշտության թեման եւ դրա դրսևորումը գրողի երկերում պայմանավորելով նոր իրականության ու նոր հերոսի պատկերման անհրաժեշտությամբ՝ Վ. Գրիգորյանը գրում է. «Բնական է, որ նման լայնամասշտաբ խնդիրների քննարկումն անհնար էր իրականացնել հայ դրամատուրգիայի ավանդական ձեւերով: Խորհրդապաշտական գեղագիտության միջոցների օգտագործումը Շանթի համար ինքնանպատակ չէր. դա հնարավորություն էր տալիս ընդհանրացումներ անելու, թափանցելու ականհայտ եւ անտեսանելի երեւոյթների խորքը.... Իրենց պայմանականության մեջ նրա դրամաները սիմվոլի աստիճանի բարձրացված իրականություն էին» (էջ 308, ընդգծումը.՝ Ա. Ա.): Հարկ է նշել, որ խորհրդապաշտությունը գրական միակ ուղղությունը չէ, որին Լեոն Շանթի ստեղծագործությունների առնչությամբ անդրադառնում է գրականագետը. նա խոսում է նաեւ գրական մյուս ուղղություններից կրած ազդեցության մասին:

Հետեւողական վերլուծության արդյունքում Վ. Գրիգորյանը ցույց է տալիս, որ հաջորդ երկով՝ «Ինկած բերդի իշխանուհին», «Օշին պալլ» ստեղծագործությունները հիմնավորում են, որ գոյության կռիվը հարկադրում է ընդունել բնության զորավոր օրենքների ուժը նաեւ ժողովուրդների պատմության մեջ: Ըստ գրականագետի՝ «Ինկած բերդի

իշխանուհին» գործը դառնում է բնականի եւ անբնականի՝ դարերով արմատավորված բարոյականության հակադրություն, որն ավարտվում է առաջինի հաղթանակով. «Ուրիշի անկումը մյուսներուն ոտքատեղին է: Այսպէս է, իշխանուհի՛ Աննա, աշխարհի կարգը, որը ոչ ես կրցա փոխել եւ ոչ դուն»,— ասում է Կամսարականը:

Նոր հերոսը եւ նոր իրականությունն առկա էին նաեւ այս ստեղծագործության մեջ, գրականագետի կարծիքով՝ «ամենադրամատիկ երկում, որ երբեւիցե ստեղծել է թատերագիրը»: Այստեղ Լեւոն Շանթին հետաքրքրում է չարի խնդիրը. դա նկատելի էր նաեւ նախորդ՝ «Կայսր» եւ «Շղթավածը» երկերում, բայց այս անգամ այն ստանում է առավել ամբողջական կերպարանք: Իրականում, բնությունից ստացած որակներով, մարդը չար է: Թույլերը «սնունդ» են ուժեղների համար: Գող Վասիլը եւ Աննան հետեւում են այդ կենսափոխակերպությանը: Նրանք այդպիսին դարձել են նաեւ հանգամանքների բերումով: Գող Վասիլը եւ Աննան անում են այն, ինչ թելադրում է գոյության կոիվը: «Գող Վասիլն իր բարոյական կեցվածքով հակադրվում է հայոց պատմության բոլոր մեծ ու փոքր բարոյական հաղթանակներին». ասվածը վերաբերում է նաեւ Աննային: Սակայն Գող Վասիլը՝ իբրեւ անհատ, միազիժ բնավորություն չունի: Նրա բոլոր շարունակությունների նպատակը երկրի ու հայրենակիցների համար անվտանգ կյանք ապահովելն է: Լեւոն Շանթը ներկայացնում է Կիլիկիայի հայկական թագավորության մաքառումների պատմության մի բեկոր, երբ հաջողության է հասնում չար եւ վճռական անհատը: Գրականագետը փաստում է, որ երկի միտումն ակնհայտ է. Լեւոն Շանթն անմիջականորեն ներկայացնում է նիցշեական փոխակերպության սկզբունքներից մեկը. «ոչխարների եւ գայլերի» հանրության մեջ նախընտրելի է «գայլերի բարոյականությունը», ինչպես նկատում է գործող անձերից մեկը (Անդրոնիկոսը):

Վ. Գրիգորյանը չի խուսափում բարդություններից, հետեւաբար՝ առաջադրած հարցադրումները տանում է մինչեւ վերջ. նա չի «սիրում» թերացումներ, առկախ մնացած խոսք կամ միտք: Ուստի, ասելիքը դարձնում է ամբողջական, որպեսզի արված եզրահանգումը չմնա որպես պատահական բացառություն. նրան հետաքրքրում է բացահայտումն այն օրինաչափությունների, որոնք առկա են Լեւոն Շանթի երկերում: Վ. Գրիգորյանն իրավացիորեն նկատում է, որ գրողը երբեք չէր կարող ասել, թե «գոյության կոիվը» ի վերջո պայամանավորում է «լավագույնի

հաղթանակը»։ դա կարող էր ճշմարիտ լինել այն պարագայում, երբ ամենաուժեղը համարեինք ամենալավը (բարոյական իմաստով)։

Պատմությունը տալիս է օրինակներ, երբ պայքարն ավարտվում է «լավագույնի» պարտությունից։ Օձին պայլը չկարողացավ պահել երկիրը, քանի որ պետականության կայացման նրա առաջադրած ծրագիրը հնարավոր էր իրականություն դարձնել միայն ապագայում։

Քանի որ Վ. Գրիգորյանը հետեւողական է իր վերլուծության մեջ, նա չի շրջանցում ոգու խնդիրը եւ հիմնավոր կերպով ցույց է տալիս, որ անվանի գրողն ընդունում է ոգու անմահության գաղափարը մարդկության գոյակցության պահպանման իմաստով։ Հետեւապես՝ այն ուժերը, որոնք իրենց նպաստն են բերում համընդհանուր առաջադիմությանը, ժամանակի մեջ չեն «ընդհատվում», ուրեմն եւ «մահ չունեն» (Վանահայրը «Հին աստվածներ», Գուրգենը «Կայսր», Նաղաշը «Շղթայվածը», Օձին «Օձին պայլ» գործերում) ։

Վ. Գրիգորյանը ցույց է տալիս, որ «Խնկած բերդի իշխանուհին», «Օձին պայլ» երկերով Լեւոն Շանթը որակապես նոր մակարդակի է բարձրացնում ողբերգության ժանրը հայ գրականության մեջ։ Դրանք պատմական թատերգություններ են եւ հարում են ողբերգության ժանրին։

Մենագրությունը եզրափակվում է Լեւոն Շանթի վերջին՝ «Օձին պայլ» ստեղծագործության քննությամբ։ Երկի թեման դարձյալ կիլիկյան հայկական թագավորության պատմությունն է, որով հեղինակը փորձում է «ներքուստ իմաստավորել Առաջին հանրապետության համար ճակատագրական դարձած ժամանակաշրջանը»։ Լեւոն Շանթը բարձրացնում է ազգային պետականության գոյության գաղափարը, որի հնարավորությունը կապված է ազգային ուժերի կենտրոնացման, ինչպես նաեւ անձնական-անհատական երջանկությունից հրաժարման հետ։ Վ. Գրիգորյանը շատ տեղին նկատառում է կատարում. «Պայլը հանուն պետականության գնում է զոհողությունների։ Իսկ մյուսները.... Օձինը գիտեր, որ «մարդիկ չար» են, նա գիտեր, որ բազում խոչընդոտներ պիտի հաղթահարեր երկիրը կառավարելիս, բայց չգիտեր, որ հարկադրված է լինելու պատերազմ մղելու իր բարեկամների, սեփական կողմնակիցների դեմ» (էջ 377)։ Այսինքն՝ Լեւոն Շանթը համոզված էր, որ պետականության կայացումը ոչ թե մեկ, այլ բազմաթիվ համախոհ անհատների համատեղ գործունեության արդյունք է, ինչն ընդգծվում է մենագրության մեջ։

Ամփոփելով՝ կարող ենք ասել, որ մենագրության՝ իբրեւ գրականագիտական քննության օրինակի գիտական բարձր արժեքը կասկածից դուրս է: Միաժամանակ կարծում ենք, որ դա մեծապես պայմանավորված է երեք հանգամանքով: Նախ՝ մենագրությունը նոր եւ ամբողջական խոսք է Լեւոն Շանթի գրական վաստակի, մասնավորապես դրա ամենաարժեքավոր հատվածի՝ թատերգության մասին: Այն գրականագիտական նոր հայացքի եւ նոր իրողությունների պայմաններում ի մի բերելով հայ գրականագիտության տասնամյակների փորձը՝ նորովի է բացահայտում գրողի երկերի բանարվեստային, կառուցվածքային առանձնահատկությունները, փիլիսոփայական ու պատմական նախադրյալները՝ շանտեւելով նաեւ եւրոպական թատերգության փորձը:

Աշխատանքը գնահատելի է նաեւ այն առումով, որ գրականագետի տեսադաշտում մշտապես թատրոնն ու թատերական արվեստն են, առանց որոնց Լեւոն Շանթի երկերի մեկնաբանությունները կլինեին թերի: Դրանք օտար ոլորտ չեն Վ. Գրիգորյանի համար. «Գեւորգ Հարությունյանի դրամատուրգիան» մենագրությունը, «20-րդ դարի հայ թատերգություն» բուհական դասագիրքը դրա վկայությունն են:

Վերջապես կարելու է նաեւ աշխատության լեզվի տոնայնության, հնչերանգի հանգամանքը: Բանն այն է, որ գործ ունենալով մեր գրականության ամենաբարդ եւ խնդիրներով հարուստ գրողի գրական ժառանգության քննության հետ եւ ըստ ամենայնի այդ բարդությունն աչքի առջեւ ունենալով՝ Վ. Գրիգորյանն աշխատում է հնարավորին չափ հստակ դարձնել խրթին հարցադրումները, մի բան, որ մենագրությունն օժտում է հստակ մեթոդաբանությամբ եւ սկզբունքներով:

Վ. Գրիգորյանի «Լեւոն Շանթի դրամատուրգիան» մենագրությունը նշանակալի ներդրում է շանթագիտության պատմության մեջ, հետեւաբար՝ նաեւ նշանակալի ավանդ հայագիտության անդաստանում:

